

Prikazi, izvještaji, bilješke.

Konkordat Jugoslavije s Vatikanom.

Osvrt na istoimenu raspravu dr. M. Lanovića.¹

Dr I. A. Ruspini.

I. Iz ove opsežne rasprave, što ju je cirilicom izdao dr. M. Lanović, načelnik kat. odjeljenja ministarstva vjera, možemo da istaknemo samo najvažnije točke.

1. **Odnos crkve i države.** O Crkvi se i državi, kao o dva zasebna pravna lica, može ozbiljno da govori tek od početka kršćanstva, koje je prvo odijelilo religiozni elemenat od političkoga u javnom životu narodnom i za oživotvorenje i zaštitu religioznih interesa državljana stvorilo Crkvu kao naročitu zajednicu vjernika. Moderno načelo je načelo državnog suvereniteta, crkvene vlasti državne nad svima spoljašnjim pojavama u njezinom području, dakle i nad postojećim religioznim udruženjima državljana. Naš je Ustav usvojio onaj crkveno-politički sistem, po kojemu su vjerska udruženja javno-pravne ustanove u državnom području. Priznavanjem značaja javno-pravne ustanove priznaje država u prvome redu organizaciju i ustav Crkve. Vrhovni predstavnik Crkve ne postaje time suverenom u državno-pravnom smislu riječi, ali dobiva u granicama crkvene autonomije značaj vrhovne vlasti nad vjernima. Ta se vlast po prirodi svojoj bitno razlikuje od vlasti, što je vrše uprave privatno-pravnih udruženja nad društvenim svojim članovima. Dok se naime potonja osniva na nadležno odobrenom statutu i može da se samo putem redovnoga suda prinudno izvrši protiv renitentnog pojedinca, dotle ona prva imade poglavarstveni značaj i isključena je nad njom svaka kontrola građanskih sudova, koji su postavljeni za zaštitu privatnog prava. Organi vjerskih udruženja kao javno-pravnih ustanova vrše, poput državnih službenika, također izvjesnu poglavarstvenu vlast, pa su i oni kao takovi javni službenici, i država daje za izvršenje njihovih odluka svoju administrativnu pomoć. Tako auktor,

¹ Dr. Mih. Lanović: Konkordat Jugoslavije s Vatikanom. Biblioteka savremenih religiozno-moralnih pitanja, knj. 15. i 16., Beograd 1925. Štamparija »Sv. Sava« Str. 1.—109.

Očito je, da pri ovakovom shvaćanju državnog suvereniteta nad svim spoljašnjim pojavama ne može biti ni govora o Crkvi kao zasebnom pravom licu, o prirodnim pravima Crkve ili o crkvenom pravu uopće, jer je država i jedino ona izvan svakoga prava. Suvršeno je dokazivanje, da je takav državni suverenitet u diametralnoj opreci s kršćanskim načelima i sa svom kršćanskom prošlošću čovječanstva.

2. Pravna priroda konkordata. Auktor definira konkordat: »Konkordat je sporazum između predstavnika najviše crkvene i državne vlasti o pravnom položaju katoličke Crkve u jednoj državi uopšte ili o rešenju izvesnoga crkveno-političkog pitanja napose«. Konkordat nije dvostrani pravni ugovor, jer se za takav traži ravnopravnost ugovora i potpuna njihova sloboda u raspolaganju sa predmetom ugovora, a papi manjka ravnopravnost i sloboda, jer on može svoju crkvenu vlast da vrši nad pojedinim dijelovima katoličke Crkve samo utoliko, ukoliko mu to pojedina država dozvoli. Izvršenje konkordata sa strane države je svestrano priznata moralna dužnost.

Ovakovo je naziranje o konkordatu nužna posljedica apsolutnog državnog suvereniteta i jednako krivo kao i sam taj suverenitet.

3. Celishodnost konkordata. Auktor navodi političke razloge za sklapanje konkordata. Ti su razlozi: što bi se konkordatom odstranilo nepovjerenje katolicizma, iz spolja i iznutra, naprama našoj državi, a koje joj politički mnogo škodi; što bi se konkordatom predobio kat. kler i puk za ideju narodnog našega i državnog jedinstva; što bi se konkordatom polučila živa saradnja najkonzervativnijih elemenata, a takovi su katolici i napose kat. kler, kod sređivanja prilika naše države.

Stoji, da katolici žele konkordat, jer se njime polučuju dobri odnosi između Crkve i države, a takovi su dašto veoma korisni i za Crkvu i za državu. Pored toga nalaze katolici u konkordatu i zaštitu svojih vjerskih interesa. Važno je i to, da državni zakoni o crkvenim stvarima dobivaju za katolike po konkordatu značaj propisa, koji u savjesti obvezuju, dok ih imače katolici takovima ne mogu da smatraju.

II. Prelazimo na sadržaj, što bi ga po auktoru trebao da ima naš konkordat.

1. Položaj kat. Crkve u našoj kraljevini Po auktoru treba da u konkordatu dode do izražaja javno-pravni položaj kat. Crkve u našoj državi, a izvodi iz toga položaja mogli bi kao suvišni izostati.

Kako je po priznanju auktorovom bitnost javno-pravne korporacije ili zavoda u nauci još prijeporna, držimo umjesnim, da se

sam izraz ne spomene i položaj Crkve konkretnim ustanovama izrazi.

2. Razgraničenje sa inostranstvom. U konkordatu ima se po auktoru zajamčiti, da će se kat. Crkva u našoj kraljevini spram susjednog inostranstva konačno organizovati teritorijalno, u sporazumu sa kr. vladom, na taj način, da nijedan dio naše državne teritorije ne bude ni u crkvenom pogledu spadao pod jurisdikciju inostranih Ordinarijata.

Držimo, da bi se već u samom konkordatu imalo prema gore istaknutom načelu izvršiti razgraničenje.

3. Unutrašnja organizacija. Auktor drži, da bi bilo i u interesu same Crkve, da predstavništvo njeno u našoj kraljevini aparira kao jedinstven zbor, po kojem od najuglednijih metropolita kao predsjedniku biskupskih konferencija, Poželjno bi i bilo, da predsjednik biskupskih konferencija dobije od sv. Stolice koji od najviših crkvenih rangova. No sve to ne bi trebalo da dođe u konkordat.

Zakonik ne priječi konferencije biskupa čitave kraljevine. Kako je Zagreb centar katolicizma u našoj državi, pa će to i ostati, držimo prirodnim da nadbiskup zagrebački bude predsjednikom biskupskih konferencija. Ako sv. Stolica ne bi pristala na to, da čast predsjednika bude skopčana sa izvjesnom stolicom, moralo bi se prepustiti biskupskom zboru da si bira predsjednika. To bi i moglo doći u konkordat. Što se kardinalata tiče, ne će si sv. Stolica u nikojem pravcu konkordatom vezati ruke.

4. Veze katolika sa sv. Stolicom. Auktor naglašava posve ispravno, da o konkordatu uopće ne može da bude ni govora, ako se sv. Stolici i njenim poslanicima ne kani da prizna slobodno i neposredno vršenje najviše duhovne vlasti na teritoriji države i direktne veze sa episkopatom, klerom i vjernicima. Trebao bi ipak, po njegovom mišljenju, tražiti, da se vladi dostavljaju znanja radi sva javnosti namijenjena pisma, upute i naredenja od općega interesa, što ih izdaje bilo Vatikan ili episkopat našem svećenstvu ili vjernicima.

Po našem mišljenju ne će biti poteškoća obzirom na biskupska naredenja i t. d. ove vrsti. Za naredenja i t. d. sv. Stolice može i vlada lako da saznade iz Acta Apostolicae Sedis.

5. Osnivanje crkv. službi. U konkordat imala bi po auktoru da dođe ustanova, da će crkveni poglavari pri osnivanju, promjeni i ukidanju crkvenih službi postupati porazumno sa vladom.

Stvar ovu valjalo bi u konkordatu izraziti više određeno i konkretno, t. j. da će crkv. poglavari pri osnivanju, promjeni i ukidanju biskupija i župa postupati sporazumno sa vladom.

6. Popunjivanje crkv. službi. Po auktoru imala bi naša država da izade sa zahtjevom da joj se dade pravo prezentacije tako,

da vlada u roku od 4 mjeseca od upražnjenja predlaže 3 kandidata, od kojih će crkv. poglavar u daljnjem roku od 4 mjeseca jednoga odabrati i postaviti na upražnjeno mjesto. Ne uspije li država s tim zahtjevima, mogla bi tražiti, da crkv. poglavar vladi predlaže 3 kandidata, od kojih će ona jednoga odabrati i toga će crkv. poglavar da postavi na upražnjeno mjesto. Ne uspije li ni s ovim zahtjevom, morala bi si država osigurati barem pravo »Veta«. To bi pravo »Veta« trebalo urediti po prilici ovako: Crkveni poglavar saopćuje vladi u roku od 4 mjeseca od upražnjenja ime svoga kandidata, a vlada će u roku od daljnja 4 mjeseca od saopćenja izjaviti, da li ima kakav prigovor građanske ili političke prirode; ako se vlada u otvorenom roku izjavi, da ne prigovara, ili ako se u tom roku uopće ne izjavi, ima crkv. poglavar u daljnjem roku od mjesec dana da dotičnika postavi na upražnjeno mjesto; ako pako vlada u otvorenom roku prigovori, ima crkv. poglavar da u daljnjem roku od 4 mjeseca vladi saopći drugo lice, da se ona o njemu u roku od 4 mjeseca izjavi; ako vlada na taj način otkloni 3 kandidata za istu službu — a ti joj mogu i najednom biti saopćeni — ima vlada pravo da crkv. poglavaru predloži 3 kandidata, od kojih će jednomu on morati da u roku od 4 mjeseca podijeli upražnjenu službu.

Ozbiljno može da bude govora samo o pravu »Veta« i to o čistom, t. j. takovom koje se po volji vlade ne daje da pretvori u pravo prezentacije. Čisto pravo »Veta« i dostaje, da se zaštite opravdani interesi države, koji dašto nijesu istovjetni sa interesima ove ili one partije. Njime su se i tolike druge države zadovoljile. Bez dobre volje s jedne i s druge strane ne može se naravno ni stvoriti ni održati konkordat. Povijest uči, da je Crkva lojalno ispunjavala preuzete obveze, pa će to jamačno da čini i obzirom na naš konkordat.

Po auktoru trebalo bi pravo »Veta« da obuhvata sve javne crkv. službenike, a Crkva drugih ni nema. Ko pozna i malo samo razne vrsti crkv. službenika, mora da taj zahtjev otkloni kao neosnovan i neprovediv. Držimo, da će sv. Stolica pristati na pravo »Veta« obzirom na rezidencijalne biskupe, koadjutore s pravom nasljedstva i apoštolske administratore, pa eventualno još i obzirom na prave župnike. Tako je u glavnom uređena i u drugima konkordatima ova stvar.

7. Smjenjivanje crkv. službenika. Po auktoru imala bi da u konkordat dode ustanova slična onoj u §. 8. austrijskog zakona od 7. maja 1874. o izvanjskim pravnim odnosima kat. Crkve, koja glasi: Ako crkv. službenik izgubi državljanstvo, ako bude suden zbog kažnjivih djela počinjenih iz koristoljublja ili takovih, koja se protive ćudoređu ili pobuđuju javnu sablazan, ili ako njegovo ponašanje ugrožava javni poredak, odstraniti će, na zahtjev državne vlasti, sa svoga položaja.

Što se tiče državljanstva, ne će po našem mišljenju nikakove poteškoće biti da se za stalne crkv. službenike u konkordatu propiše naše državljanstvo. U ostalom ne će sv. Stolica u konkordatu pristati, da se crkv. službenici na zahtjev državne vlasti smijene, a da za to nema razloga po crkv. zakoniku i da nije obdržavan postupak, što ga ovaj propisuje. U praksi naći će se način, da se i ovdje zaštite opravdani državni interesi, i ako ne bude o tom u konkordatu naročite ustanove.

8. Zakletva crkv. službenika. Po auktoru imalo bi da kralju polaže zakletvu sve katoličko svećenstvo u javnim crkv. službama, ukoliko još nije zakleto sadašnjem Vladaru i Ustavu, a ubuduće da polaže zakletvu u svim onim prigodama, u kojima se polaganje zakletve traži od državnog činovništva.

Neumjesno je, da se crkv. službenici izjednačuju sa državnim činovnicima. Dovoljno je, po našem mišljenju, da se na zakletvu obvežu samo rezidencijalni biskupi pri nastupu službe, kako je to i u tolikim drugim državama učinjeno. Konkordatska ustanova o naknadnom polaganju prisega mogla bi se i lako vrlo nezgodno tumačiti, pa je već zato neoportuna.

9. Uprava crkv. imovine. Po auktoru treba da se u konkordatu državi zajamči suodlučivanje, kad se radi o raspoložbi, sa temeljnom crkv. imovinom.

Po našem sudu valjalo bi da se traži privola državne vlasti u onim istim poslovima, za koje je po crkv. zakoniku potrebna privola sv. Stolice.

10. Zadržavanje crkv. institucija i organa. Po auktoru mora država da ustavno usvojenim i zakonito priznatim konfesijama obezbijedi redovno izdržavanje njihovih institucija i organa, pa ukoliko konfesijska imovina za tu svrhu ne dostaje, da im daje primjerenu pomoć iz vlastitih sredstava. Zato se ima u konkordatu da državi prizna pravo kontrole crkvenih prihoda i suodlučivanje pri regulaciji prinadležnosti svećenstva.

Ne znamo za propis ustava, po kojemu bi država morala da obezbijedi redovno uzdržavanje institucija i organa usvojenih i zakonom priznatih konfesija. To ne izriče napose ni čl. 12. Ustava. Obveže li se na to država konkordatom naprama katoličkoj Crkvi, pristati će sv. Stolica, da državna vlast vrši po auktoru predložena prava.

11. Vjerezakonska zaklada. Po auktoru imala bi da u konkordatu ude ustanova, da imovinom vjerezakonske zaklade, koja je po svome porijetlu sopstvenost crkvena, upravljaju državne vlasti, ali pri sastavljanju godišnjih predračuna, da moraju saslušati mišljenje nadležnih Ordinarijata, kojima treba i dostavljati zaključne račune o upotrebi prihoda vjerezakonske zaklade. U vezi s tim

da bi se u konkordatu odredilo, da državne vlasti upravljaju vakantnim crkv. beneficijima, čiji prihodi teku, kao i do sada, u vjerozakonsku zakladu.

Imovina vjerozakonske zaklade je po zakonu (čl. XXXI. austr. konkordata od 18. kol. 1855.) svojina Crkve, koja se do sada upravljala u ime Crkve, pa je valja predati u posjed i upravu Crkve, jer ova prema Ustavu (čl. 12.) upravlja sama svojom imovinom. Bez svakoga je temelja tvrdnja auktorova, da su doprinosi države de jure predujmovi dani vjerozakonskoj zakladi.

12. Zavod sv. Jeronima. Za taj zavod veli auktor, da je crkvena imovina i stoga da će ga naša država morati konačno da izruči crkvenoj upravi. Ali prije toga treba da si dade garantovati primjerenu ingerenciju kod postavljanja zavodske uprave i kod rukovanja zavodskom imovinom. Upravnici zavoda treba da su isključivo naši državljani i vladi treba da se prizna kod njihova imenovanja ista riječ kao i kod postavljanja javnih crkv. službenika u našem državnom području i t. d. Sve ovo imalo bi da dođe u konkordat.

Naše je mišljenje, da ponajprije treba da se Crkvi lojalno preda zavod sv. Jeronima, a onda će sv. Stolica bez poteškoće udovoljiti opravdanim željama države. U tom se smislu sv. Stolica već više puta službeno izjavila.

13. Patronati. Glede patronata predlaže auktor, da se konkordatom ukinu svi javni patronati i oni privatni, koji su vezani o posjed državnih dobara, a glede ostalih, da se dozvoli otkup.

Predloženo rješenje smatramo pravičnim, samo bi trebalo naprosto ukinuti i one patronate, koji su vezani o posjed crkvenih dobara.

14. Vjerska nastava u državnim školama. Po auktoru treba da se država Sv. Stolici obveže konkordatom, da će vjerski uzgoj katoličke mladeži u svim školama podvrći nadzoru nadležnih biskupa, sa kojima će u sporazumu propisivati i nastavni plan i izdati udžbenike za vjersku obuku, a i postavljati odnosno smjenjivati učitelje vjere u državnim školama, koje dašto država plaća. Suvršeno je napose isticati, da se služba župnika može da spoji sa službom učitelja vjere.

Sve je ovo potpuno ispravno.

15. Konfesijske škole. Auktor mnije, da se naša država radi čl. 16. Ustava ne može prema katoličkoj Crkvi obvezati, da će joj uopće dozvoliti slobodno otvaranje konfesijskih škola. Naš Ustav (čl. 16.) stoji naime na stanovištu, da je nastava državna, dok privatne škole dopušta samo izuzetno prepuštajući zakonodavcu, da

odredi uslove, pod kojima će se one moći da otvore. Otvaranje privatnih škola zavisno je od faktične potrebe, a potrebu je samo državna vlast nadležna, da od slučaja do slučaja konstatuje.

Ustav (čl. 16.) prepustio je zakonodavcu da odluči, da li će, u kojoj mjeri, i uz koje uslove dopustiti privatne škole. Nije dakle zakonodavcu vezao ruke onako, kako to auktor prikazuje.

Član. 8. međunarodnog ugovora o zaštiti manjina u našoj državi ne tumači auktor ispravno, jer je upravo svrha toga ugovora, da se manjine zaštite protiv Ustava i drugih državnih zakona, koji idu za tim, da im oduzmu zasebne škole ili onemogućće osnivanje novih zasebnih škola.

16. Sjemeništa. Po auktoru mora si država u konkordatu osigurati, da se za osnutak novih sjemeništa traži njezina dozvola i za nastavni plan njeno odobrenje, uspješni nastavnički rad u sjemeništima da je podvrgnut nadzoru njezinih stručnih organa, a kod postavljanja i smjenjivanja profesora i učitelja sjemenišnih da imade istu riječ kao i kod popunjavanja javnih crkvenih službi.

Crkva pazi na sjemeništa kao na zjenicu svoga oka, pa joj je upravo tu najviše zazoran strani utjecaj. Po našem mišljenju pristati će sv. Stolica u konkordatu, da se za osnivanje sjemeništa traži privola državne vlasti i da se poglavari i nastavnici, koji nijesu naši državljani, ne mogu postaviti bez privole državne vlasti. Ne vjerujemo, da će sv. Stolica pristati na pravo »Veta« državne vlasti kod postavljanja poglavara i nastavnika, koji su naši državljani. Isključeno je pako, da bi sv. Stolica konkordatom državi priznala pravo, na odobravanje nastavnog plana i na nadziranje uspješnog nastavničkog rada po državnim organima.

17. Bogoslovski fakulteti. Po auktoru morati će naša država da se u konkordatu obveže, da će se profesorima bogoslovije na bogoslovskim fakultetima postavljati samo lica, za koja se nadležni biskupi izjave spremnima, da će im dati dozvolu i ovlaštenje za predavanje, i da će ih se na njihovim katedrama držati samo tako dugo, dokle budu imali odobrenje crkvene vlasti. I za članstvo u ispitnoj komisiji za licencijat odnosno doktorat bogoslovije, ukoliko ono nije vezano sa profesorskom katedrom u bogoslovskom fakultetu, treba jednake autorizacije crkvene vlasti.

Sve je ovo stvarno i potpuno opravdano.

18. Redovi. Po auktoru mora da si država u konkordatu pridrži pravo, da se bez naročitog pristanka državne vlasti ne će u našu državu uvoditi novi crkveni redovi i kongregacije, da bez dozvole državne vlasti ne će ni postojeći redovi proširivati svoju djelatnost na nove biskupije i da će se za svaki jurisdikcioni čin inostranih redovničkih starješina, koji su tuđi podanici, na našoj teritoriji tražiti dopuštenje državne vlasti.

Sv. Stolica pristati će bez poteškoća, da se za uvođenje novoga reda kao i za novu kuću ranije već uvedenoga reda traži privola državne vlasti. Pristala bi, po našem mišljenju, i na to, da se stvore zasebne redovničke pokrajine za naše državno područje, i da se za redovničke poglavare, koji stoluju na našem državnom području, ne postavljaju strani državljani bez privole državne vlasti. Ne će pako pristati, da se za svaki jurisdikcionalni čin vrhovnih redovničkih poglavara, koji rezidiraju kod sv. Stolice, a strani su državljani, traži dopuštenje državne vlasti, jer bi to praktično značilo, da je čitava vrhovna uprava reda ovisna od državne vlasti.

Ne će dašto ni na to pristati, da se proširenje redovničke djelatnosti na druge biskupije kraljevine, gdje nema njihove kuće, učini ovisnim od dozvole državne vlasti. Koliko god tražili razloge za takav zahtjev, ne nalazimo druge, osim straha, da se Isusovci na poziv nadležne crkvene vlasti i u crkvenim poslovima ne bi ni prolazno pojavili u Srbiji! U ostalom je nemoguće, da se na području jedne te iste države jedna biskupija ogradi od druge kineskim zidom!

19. Imunitet. Auktor mnije, da poradi članova 4. i 12. Ustava naša država ne će moći da konkordatom garantuje kat. svećenstvu nikakav naročiti imunitet. Moglo bi se kat. Crkvi samo garantovati, da će njezini službenici u pogledu vršenja općih javnih dužnosti uživati sve one pogodnosti, koje budu dozvoljene i državnim činovnicima, a javne zgrade njezine da će biti riješene svih tereta, kojih ni državne zgrade ne nose.

Čl. 4. Ustava (jednakost gradana pred zakonom) ne znači općenitu nivelaciju gradana u svakom pravcu, jer bi inače i ženske glede političkih prava i vojne dužnosti bile jednake muškarcima, a napose ne priječi, da se vojničkom, činovničkom ili svećeničkom staležu podijele naročite staležu primjerene pogodnosti.

20. Državna pomoć za vršenje crkvene vlasti. Auktor predlaže, da u konkordat dođe ustanova: »Za primudno izvršenje nadležno izdatih naređenja, odluka i presuda crkvenih vlasti i organa, koje su u skladu sa državnim zakonom i crkvenim pravom, kakovo važi u kraljevini SHS, davati će država, u slučaju potrebe, i svoju administrativnu pomoć«.

Tomu nema prigovora.

21. Staroslovenski jezik u liturgiji. Po auktoru valjalo bi tražiti, da se u pogledu uporabe staroslovenskog i živog slavenskog jezika u liturgiji na čitavu kraljevinu protegne ono, što je sv. Stolica u dodatku srbijanskom konkordatu od 24. Juna 1924. dozvolila za Srbiju. No ujedno bi trebalo da se odmah u konkordatu uglavi, da će te pogodnosti uživati sve one katoličke župe latinskog obreda

u našoj kraljevini, kojima je natpolovična većina ili barem pretežna većina ($\frac{2}{3}$ ili makar $\frac{3}{4}$) slavenske narodnosti, dočim bi se moglo prepustiti duhovnim vlastima, da u onim našim župama, gdje su Slaveni u manjini, liturgijsku uporabu staroslovenskog jezika ograniče na izvjesne dane u godini s obzirom na narodnosno razmjerje župljana.

Izvan onih krajeva, gde je staroslovenski jezik već u porabi, zauzima se puk malo ili i nimalo za staroslovenski jezik u liturgiji. Više to čini inteligencija, ponajpače ona, koja praktično za Crkvu slabo mari ili nikako ne mari. Ima i krajeva, gdje puk nije sklon uvodenju staroslovenskog jezika u liturgiji. Crkva mora dašto u toj stvari da obzir uzima na želje i potrebe dobrih vjernika. Kod tihe sv. mise jedva i čuju vjernici one dijelove, što ih svećenik glasnije govori, pak je s te strane jezik bogoslužja za vjernike sporedan. Drukčije je kod pjevane mise. Što se tiče jezika, u kojemu se puku dijele sakramenti i sakramentali, dozvolila je već sv. Stolica općenito, da se smije upotrijebiti živi slavenski jezik, a nema nikakove pogibelji, da bi to opozvala, pa je u toj stvari suvišno konkordatsko utanačenje.

Po našem mišljenju valjalo bi Ordinarijima prepustiti, da uvaživ sve prilike i vjerske potrebe vjernika odrede, gdje će se i kada obavezno služiti pjevana misa u starosloveskom jeziku. Mogli bi se Ordinariji i ovlastiti, da iz osobitih razloga iznimice odrede i obavezno služenje tihe sv. mise u staroslovenskom jeziku.

Iako je prirodnije, da se rečene pogodnosti podijele izvan konkordata, nema ipak zapreke, da dodju u konkordat. U nikojem slučaju ne bi odnosne ustanove dirale u veća prava, što ih neki krajevi već imaju u pogledu staroslovenskog bogoslužja.

22. Molitva za kralja. Auktor predlaže, da se konkordatom potvrdi od vremena našega ujedinjenja stvorena praksa, po kojoj se prigodom državnih i narodnih svečanosti u katoličkim crkvama drži svečano *blagodarjenje*, kod kojega se nakon zahvalnice »Tebe Boga hvalimo« u živom narodnome jeziku pjeva molitva za vladara »Domine salvum fac regem« uz naročito isticanje imena vladajućeg kralja, a poslije toga narodna himna.

Narodna se himna već davno ne pjeva, a ni nemamo zajedničke narodne himne. Ako se takova stvori, i to dolična kući Božjoj, ne će biti zapreke, da se pjeva u kat. crkvama prigodom proslave državnih i narodnih blagdana.

23. Žalobna slava. Po auktoru trebalo bi konkordatom onaj obrednik, koji je bio rabljen u kat. crkvama u povodu smrti kralja Petra I. Velikoga, ustaliti i protegnuti — makar u nešto manje svečanom obliku — i na slučaj smrti ostalih članova vladalačkog doma.

Ista bi se žalobna slava imala da ponovi u kat. crkvama, kadgod se u pravoslavnim crkvama cijele kraljevine vrši pomen za pokojnoga kralja ili kojega drugog od članova vladalačkog doma.

Drugo je kralj, a drugo su ostali članovi vladalačkog doma. Drugačiji je u toj stvari položaj pravoslavne Crkve, kojoj pripadaju kralj i članovi vladalačkog doma, a posve drugačiji katoličke Crkve. U predmetu žalobne slave dosegla je kat. Crkva već skrajnje granice, do kojih može da podje, pa nije razborito, da se od nje više traži.

24. Naši u Italiji. Po auktoru trebalo bi nastojati, da se sv. Stolica konkordatom obveže na zaštitu naših sunarodnjaka u Italiji.

Od Crkve se može i mora s pravom očekivati, da se svestrano brine za vjerski boljak naših sunarodnjaka u Italiji i ona će rado poduprijeti svakoga, koji joj u tom pravcu pomaže, ali je pravno nemoguć zahtjev, da se sv. Stolica obveže prema našoj državi na zaštitu talijanskih državljana. Takav zahtjev treba da se uputi na posve drugu adresu.

25. Bračno pravo. Po auktorovom mišljenju imalo bi se na osnovu Ustava pitanje bračnog prava uopće eliminirati iz konkordata. Mogla bi se samo, ako bude potrebno, sa strane države preuzeti obveza, da će se kod čisto katoličkih brakova za građansko područje priznavati valjanim crkveno vjenčanje, dočim bi jednaku obvezu i za mješovite brakove trebalo (radi ustavne ravnopravnosti) vezati o uslov, da i Crkva od svoje strane prizna valjanima mješovite brakove sklopljene pred nekatoličkim dušobrižnikom.

Ustav ne isključuje konfesijsko bračno pravo i konfesijsko bračno sudovanje. Napose ne čine to ni članovi 28. i 48. Ustava. Zaštita braka po državi (čl. 28.) nije isto što građansko bračno pravo i građansko bračno sudovanje. Sudovanje u ime kralja (čl. 48.) ograničuje se posve prirodno na sudovanje prema građanskim zakonima i po građanskim (državnim) sudovima, to više, što i natpis dotičnog odeljka (IV.) glasi »Državne vlasti«. Pored toga je samim Ustavom (čl. 109. alin. 3.) muslimanima zajamčeno, da će u njihovim bračnim parnicama suditi šerijatski sudovi, dašto po šerijatskom pravu, a ti su sudovi u suštini konfesijski i bračno je pravo šerijatsko u suštini konfesijsko, pa se razborito ne može katolicima i pravoslavcima uskratiti ono, što se daje razmjerno najmanje kulturnoj i brojno daleko slabijoj konfesiji. Sigurno je svakako, da pretežna većina žiteljstva hoće konfesijsko bračno pravo i konfesijsko sudovanje, a preko toga ne će lako ni brzo prijeći zakonodavac, koji mora da računa sa realnim prilikama i potrebama.

Crkveno bračno pravo i sudovanje ne će po našem mišljenju biti sa strane Crkve *conditio sine qua non* za sklapanje konkordata.

Ne stoji, da Ustavom garantovana ravnopravnost konfesija traži, da kat. Crkva prizna valjanost mješovitih brakova sklopljenih pred nekatoličkim dušobrižnikom, ako država sa svoje strane prizna valjanost mješovitih brakova sklopljenih pred katoličkim dušobrižnikom. Dosta je za tu ravnopravnost, da država prizna valjanost mješovitih brakova sklopljenih pred dušobrižnikom kojegod stranke.

Sv. Stolica će tražiti, da se konkordatom prizna valjanost čisto katoličkim i mješovitim brakovima, koji se sklope pred katoličkim službenikom.

26. Supsidijarno pravo. Gledom na predmete, koji nijesu konkordatom naročito regulisani, ne mogu se ni riješiti primjenom općih načela ili bar analogijom (zakonskom i pravnom), mnije auktor, da ne bi trebalo unaprijed uglaviti jedno supsidijarno pravo, već da bi se takovi predmeti od slučaja do slučaja uredili međusobnim sporazumom.

Iako bi bilo prirodno, da se kao supsidijarno pravo prihvati crkveno pravo, jer se radi o crkvenim stvarima, ne će ipak biti zapreke, da se usvoji ono, što auktor predlaže.

Na koncu još neke pogreške, koje su se jamačno auktoru nepažnjom potkrale. Privilegium fori ne zabranjuje duhovniku, da svjetovnjaka (laicus) tuži svjetovnom sudu, već zabranjuje i duhovniku i svjetovnjaku, da duhovnika tuže svjetovnom sudu. Kardinalkomornik ne upravlja kardinalskim zborom, već imovinom kardinalskog zbora. Metropolit tvore naročitu instanciju između biskupa-sufragana i sv. Stolice, dašto ne u svim stvarima.

U spomen kardinala Deziderija Merciera.

Karlo Grimm D. I.

Motto: Još nikad nijesam promatrao života velikih ljudi, a da se ne bih čemu naučio!

Dne 23. siječnja 1926. gledala je bijela sobica u klinici sv. Elizabete, rue des Cendres u Bruxellesu, kako se smrt bori sa životom velikog kardinala. Još isti su dan naviještala zvona diljem Belgije, da je smrt odnijela pobjedu nad životom belgijskog nadbiskupa-primasa. Malena je Belgija stajala pred odrom svojega velikog sina. I žalost njezinu nad teškim gubitkom raznijela je žica po cijelom kulturnom svijetu, koji je lojalno priznavao, da je izgubio jednoga od svojih ponajboljih radnika...